

Dziecko z wadą słuchu w szkole ogólnodostępnej

SŁYSZENIE jest uwarunkowane prawidłową budową i fizjologią narządu słuchu oraz cechami bodźców dźwiękowych docierających do ucha, natomiast u podstaw **SŁUCHANIA** znajduje się aktywność psychiczna człowieka. Zaburzenia w obrębie tych funkcji mają poważne konsekwencje. Najczęściej używamy określenia „osoby z wadami słuchu” – wówczas mamy na myśli

wszystkie osoby z uszkodzonym słuchem. Natomiast, gdy piszemy o uczniu głuchym lub niesłyszącym, mamy na myśli osobę, której ubytek słuchu jest co najmniej głęboki. Pisząc „uczeń niedosłyszący” mamy na myśli uczniów z ubytkiem słuchu od stopnia lekkiego do poważnego.

Wady słuchu ze względu na miejsce uszkodzenia narządu słuchu dzielą się na typu przewodzeniowego, odbiorczego i mieszane.

W przypadku **niedosłuchów typu przewodzeniowego** uszkodzenie dotyczy obszarów ucha zewnętrznego (małżowina, przewód słuchowy, błona bębenkowa) oraz ucha środkowego (kosteczki słuchowe, trąbka słuchowa). Większość wad słuchu typu przewodzeniowego może być leczona farmakologicznie i/lub operacyjnie.

Wady słuchu typu odbiorczego, zwane też czuciowo – nerwowymi, wynikają z nieodwracalnych i nieuleczalnych uszkodzeń w obrębie ucha wewnętrznego. Wyróżnić tu można niedosłuch ślimakowy (uszkodzeniu uległy komórki zmysłowe w ślimaku), niedosłuch nerwowy (uszkodzenie włókien nerwowych nerwu statycznie – słuchowego). Niedosłuch ślimakowy i nerwowy może być jednouszny. Wady słuchu typu odbiorczego mogą być różnego stopnia. Ubytki stopnia znacznego i głębokiego zawsze są typu odbiorczego, a nie przewodzeniowego.

Gdy niedosłuchowi typu odbiorczego towarzyszy przewodzeniowy, wówczas mówimy o **niedosłuchu mieszanym**.

Niewielki odsetek uczniów z wadami słuchu ma tak zwaną **głuchotę jednostronną**. Głuchota jednostronna polega na tym, że uczeń gorzej słyszy na jedno ucho. Stopień tego ubytku może być różny. W zasadzie osoby z głuchotą jednostronną nie otrzymują aparatów słuchowych, gdyż na drugie ucho słyszą normalnie.

Uszkodzenie lewostronne – przy tym uszkodzeniu „zasadniczym” problemem może stać się kontrolowanie emocji. Lewostronna percepcja zapewnia bowiem możliwość analizy danych o emocjach zawartych głównie w substancji suprasegmentalnej wypowiedzi. Barwa głosu, jego natężenie, melodia, pozwalają ocenić emocjonalne stany u osób z najbliższego otoczenia. Brak tych informacji może powodować u ucznia z lewostronnym uszkodzeniem słuchu, stan niepewności, a często zagrożenia, być przyczyną niepokojów, a nawet lęków i przejawiać izolowaniem się lub agresją. Może również przeszkadzać uczniowi w nawiązywaniu relacji koleżeńskich czy przyjaźni, a także utrudniać kontakty z nauczycielami.

W nauce taki uczeń może preferować przedmioty ścisłe. Trudności z językiem polskim mogą wynikać z braku umiejętności całościowego postrzegania problemów i dostrzegania zagadnień estetycznych oraz emocjonalnych. Uczniowie mogą mieć trudności z poczuciem rytmu, odtwarzaniem piosenek, nauką gry na instrumentach.

Uszkodzenie prawostronne – przy tego typu uszkodzeniu, szczególnie jeżeli powstało u dziecka w okresie rozwoju mowy, mogą nastąpić trudności w przyswajaniu mowy i kształtowaniu się umiejętności komunikacyjnych. Mogą pojawić się problemy w przyswajaniu wiedzy wymagającej sekwencyjnego (logicznego) porządkowania faktów (lewa półkula). Może okazać się potrzebna pomoc w przyswajaniu ortografii, nauczaniu przedmiotów ścisłych (matematyki, fizyki, chemii), uczeniu się syntetycznego ujmowania faktów. Mogą pojawić się kłopoty z koncentracją uwagi na wybranych zagadnieniach, bowiem uczeń może łatwo wyłączyć się z toku lekcji, przenosić uwagę na inne zagadnienia.

Dziecko z różnymi ubytkami słuchu w wieku szkolnym poznaje otaczającą rzeczywistość w zniekształcony sposób oraz charakteryzuje się różnymi zaburzeniami w obrębie rozwoju mowy i jej odbioru w konsekwencji czego mogą wystąpić określone trudności w funkcjonowaniu szkolnym oraz społecznym.

Ważnym czynnikiem wpływającym na rozwój mowy jest stopień ubytku słuchu.

Międzynarodowe Biuro Audiofonologii (BIAP) klasyfikuje stopnie ubytku słuchu w następujący sposób:

- Normalny słuch - próg słyszalności 20 dB
- Lekkie upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 21 a 40 dB
- Średnie upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 41 a 70 dB
- Poważne upośledzenie słuchu - próg słyszalności między 71 a 90 dB
- Głębokie upośledzenie słuchu - próg słyszalności 91 dB i więcej

Powyższa klasyfikacja dotyczy wszystkich rodzajów uszkodzeń słuchu.

Stopień ubytku słuchu a trudności w uczeniu się

Lekki ubytek słuchu (21-40dB)

Charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy ucznia i odbiorze dźwięków:

- uczeń nie słyszy cichej mowy i szeptu
- uczeń nie słyszy mowy w hałaśliwym pomieszczeniu
- uczeń ma problemy z różnicowaniem głosek dźwięcznych od bezdźwięcznych
- mogą wystąpić problemy w artykulacji niektórych głosek

Specyficzne trudności szkolne ucznia:

- ma trudności z rozumieniem tekstów wypowiedzianych cicho lub szeptem
- ma problemy ze śledzeniem toku lekcji
- nie zawsze wie, co należy zrobić
- sprawia wrażenie, że ma trudności ze świadomą koncentracją uwagi
- ma trudności w analizie i syntezie słuchowej słów
- popełnia błędy przy pisaniu tekstów ze słuchu, często myli głoski dźwięczne i bezdźwięczne

Średni ubytek słuchu (41-70 dB)

Charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy ucznia i odbiorze dźwięków:

- nie słyszy wypowiedzi z dalszej odległości
- nie korzysta z rozmów prowadzonych w gwałnym pomieszczeniu
- nie nadąża za tokiem dłuższej rozmowy
- nie korzysta z informacji, które nie są kierowane bezpośrednio do niego
- nie słyszy intonacji wypowiedzi
- nie rozumie dużej części audycji radiowych i telewizyjnych, tekstów piosenek z nagrań
- nie rozumie tekstów filmów zagranicznych z dubbingiem
- niewiele korzysta z przedstawień teatralnych
- ma zaburzoną artykulację głosek dźwięcznych szumiących (sz,ż,cz,dż), syczących (s,z,c,dz), ciszących (ś,ź,ć,dź)
- ma znaczne problemy z analizą i syntezą słuchową
- ma uboższe słownictwo
- popełnia błędy gramatyczne w mowie
- ma osłabioną pamięć słuchową

Specyficzne trudności szkolne ucznia:

- ma mniejszą wiedzę ogólną
- nie nadąża za tokiem lekcji
- z trudem korzysta z lekcji prowadzonej metodą pogadanki i dyskusji
- ma trudności z rozumieniem pytań i poleceń
- ma trudności z właściwą interpretacją wypowiedzi nacechowanych emocjonalnie
- ma trudności ze zrozumieniem dłuższych tekstów
- ma trudności z przyswajaniem abstrakcyjnych pojęć i nowych terminów
- popełnia błędy w prawidłowym zapisie wyrazów (myli głoski o podobnym brzmieniu)
- ma problemy z formułowaniem poprawnych gramatycznie wypowiedzi
- popełnia liczne błędy językowe w wypowiedziach pisemnych
- odpowiada ustnie i pisemnie w sposób uproszczony, krótko, schematycznie, czasem nie na temat
- ma trudności z przyswajaniem języka obcego

Poważny ubytek słuchu (71-90 dB)

Charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy ucznia i odbiorze dźwięków:

- słaby jest rozwój mowy we wszystkich jej zakresach (leksykalnym, gramatycznym, artykulacyjnym)
- nie zauważa, nie różnicuje, a w związku z tym nie reaguje adekwatnie na dźwięki z otoczenia
- mowę odbiera głównie na drodze wzrokowo – słuchowej
- nie korzysta z wypowiedzi innych uczniów w klasie
- ma bardzo słabą pamięć słuchową

Specyficzne trudności szkolne ucznia:

- ma znacznie ograniczony zasób wiedzy ogólnej, powodujący istotne problemy w opanowaniu wiadomości ze wszystkich przedmiotów nauczania
- ma znacznie ograniczony zasób słownictwa czynnego i biernego
- ma trudności z prawidłowym formułowaniem wypowiedzi pisemnych
- popełnia bardzo dużo błędów językowych, które sprawiają, że wypowiedzi stają się niekomunikatywne
- rzadko i niechętnie wypowiada się na lekcji
- mówi niewyraźnie, co powoduje, że jego odpowiedzi na zadane pytanie mogą być niezrozumiałe

Głęboki ubytek słuchu (91 dB i więcej)

Charakterystyczne zaburzenia w rozwoju mowy ucznia i odbiorze dźwięków:

- słaby jest rozwój mowy we wszystkich jej zakresach (leksykalnym, gramatycznym, artykulacyjnym) oraz w zakresie jej rozumienia
- głos jest często głuchy, bądź piskliwy, zdarza się wymowa nosowa
- często zakłócony jest rytm mowy, melodia, akcent i właściwa intonacja
- uczeń mówi bądź zbyt szybko, bądź nadmiernie przeciąga głoski
- mowę odbiera głównie na drodze wzrokowej

Specyficzne trudności szkolne ucznia:

- ma trudności z komunikowaniem się, często nie jest w pełni rozumiany przez otoczenie
- z trudem nawiązuje kontakty społeczne
- ma ograniczoną wiedzę, bowiem korzysta prawie wyłącznie z zapisu graficznego i odczytywania mowy z ust
- ma tendencje uczenia się na pamięć bez rozumienia treści
- odpowiada na pytania odtwarzając wyuczone fragmenty.

Szczególną trudność uczniom z uszkodzonym słuchem **sprawia czytanie oraz rozumienie czytanych tekstów**, bowiem „dziecko niesłyszące, otwierając książkę napisaną językiem słyszących, napotyka nieznane słowa, wyrażenia, zwroty, idiomy i konstrukcje gramatyczne. Aby zrozumieć treść, musi te nieznane elementy lingwistyczne rozszyfrować”. (G. Dryżałowska). Trudności w czytaniu w znacznym stopniu wpływają na rezultaty

kształcenia osiągnane przez dziecko z wadą słuchu, nauka szkolna bowiem w dużym stopniu oparta jest na nabywaniu nowej wiedzy poprzez czytanie ze zrozumieniem. Dziecko z wadą słuchu podczas czytania skupia się przede wszystkim na odczytywaniu znaków – słów, a nie na ich znaczeniu, a zatem to nauczyciel powinien w szczególny sposób czuwać na jakości sytuacji komunikacyjnej z uwzględnieniem wszystkich jej aspektów, w zależności od sytuacyjnego kontekstu. Nauczyciel powinien:

- zwracać uwagę uczniowi na znaczenie słów/tekstu,
- pomóc dziecku w identyfikowaniu myśli przewodniej tekstu,
- wspierać ucznia w łączeniu znanych faktów z tematyką czytanego tekstu,
- uczyć dziecko patrzeć na tekst całościowo, ze szczególnym uwzględnieniem jego przesłania.

Kolejna trudność związana z czytaniem dotyczy wypowiadania się na temat przeczytanego tekstu. Wynika ona przede wszystkim z tego, że dziecko z wadą słuchu ma problem z zapamiętywaniem i odtwarzaniem tekstów (w tym wyrazów mających określoną formę gramatyczną i zdań). Dziecko, wypowiadając się własnymi słowami na temat treści przeczytanego tekstu, nie rozumie związków zachodzących między wyrazami, dlatego stara się odtwarzać wyrazy w kolejności występującej w tekście, bez ich rozumienia. W związku z tym, aby wesprzeć dziecko w konstruowaniu wypowiedzi na określony temat – wynikający z przeczytanego tekstu, widzianego spektaklu teatralnego lub filmu, należy przygotować schemat pytań, który ułatwi mu konstruowanie wypowiedzi i skupienie się na tym, co ważne, oraz uporządkuje treści, które dziecko chce przekazać.

Dziecko z wadą słuchu ma także **dużą trudność** z nabywaniem **umiejętności pisania**, co wynika z braku możliwości wykorzystania obrazów akustycznych i kinestetycznych, z zaburzonej artykulacji, ubogości słownika oraz niskiego poziomu kompetencji językowych. Specyfika sytuacji dziecka z wadą słuchu uczącego się języka pisanego jest również rezultatem zakłóceń w obrębie praktyki językowej, dziecko bowiem równocześnie z nabywaniem języka mówionego musi uczyć się także języka pisanego, podczas gdy dziecko słyszące uczy się języka mówionego od urodzenia, a dopiero po kilku latach zaczyna się interesować językiem pisanym i go uczyć. Jednak dziecko z wadą słuchu bardzo często charakteryzuje się dobrą pamięcią wzrokową, dlatego też nie popełnia błędów ortograficznych, ale popełnia liczne błędy wynikające z deficytu słuchu – pisze tak, jak słyszy i mówi. Uczeń ma duże trudności z konstruowaniem zdań rozwiniętych oraz dłuższych wypowiedzi, które często są niepoprawne również pod względem gramatycznym, zmienia kolejność liter w wyrazie, zmienia końcówki. Dziecko z wadą słuchu charakteryzuje się również bardzo wolnym tempem pisania. Szczególną trudność sprawia dziecku także pisanie ze słuchu, odbiór mowy jest bowiem zniekształcony, a docierając komunikaty często mają postać szczątkową. Z tego powodu, aby wesprzeć dziecko w procesie nabywania umiejętności pisania, warto sięgnąć po pisanie z pamięci wykorzystując pamięć wzrokową. Pisanie ze słuchu powinno być traktowane jako praca dodatkowa, którą dziecko w młodszym wieku szkolnym wykonuje z nauczycielem na zajęciach dodatkowych, z wykorzystaniem tekstów dobrze znanych, zawierających proste, rozumiane przez dziecko słowa, których użycie nie budzi jego wątpliwości.

Dziecko ze znaczną wadą słuchu często ma również **problem z nadążaniem za tokiem zajęć**, co wynika z faktu, że nie może wykonywać wielu czynności równocześnie, ponieważ słuchając nauczyciela, musi obserwować jego twarz, co uniemożliwia mu jednoczesne wyszukiwanie na przykład tekstu w książce lub wykonywanie innej czynności zgodnie z poleceniem nauczyciela.

Istotną kwestią dotyczącą dziecka z wadą słuchu są posiadane przez nie kierunkowe zdolności – matematyczne oraz orientacji w przestrzeni – umożliwiające mu sprawne posługiwanie się i rozumienie schematów oraz rysunków. Nauczyciel pracujący z dzieckiem powinien w szczególny sposób wykorzystywać kierunkowe zdolności dziecka oraz jego mocne strony, co pozwala rekompensować trudności występujące na innych płaszczyznach szkolnej edukacji.

Organizacja i dostosowanie przestrzeni szkoły ogólnodostępnej do potrzeb i możliwości poznawczych dziecka z wadą słuchu mają szczególne znaczenie dla nabywania przez nie wiedzy i umiejętności na optymalnym poziomie.

Dostosowanie przestrzeni szkoły ogólnodostępnej do potrzeb i możliwości poznawczych dziecka z wadą słuchu

Przestrzeń szkoły	Charakterystyka
Mówienie	<ul style="list-style-type: none"> – mówiąc do dziecka, stoimy, tak aby twarz była dobrze widoczna – mówimy w sposób naturalny, płynnie, zachowując prawidłowy akcent i intonację – tempo mówienia powinno być dostosowane do ucznia niesłyszącego i niedosłyszącego – jasno określamy temat wypowiedzi, każdą zmianę tematu sygnalizujemy dziecku – wypowiedzi z wykorzystaniem przysłów, metafor, idiomów, metonimii, wypowiedzi ironicznych powinny być ograniczone do minimum – polecenia powinny być krótkie i konkretne oraz sprawdzane, czy dziecko wie, co ma zrobić – pytania powinny mieć taką konstrukcję, aby sugerowała ona jego treść (np. „Czy odrobiłeś zadanie domowe?”), dziecko bowiem nie słyszy intonacji (np. „Odrobiłeś zadanie domowe?”) – pojęcia powinny być formułowane i wyjaśniane w prosty i zrozumiały sposób
Słuchanie	<ul style="list-style-type: none"> – słuchamy uważnie i w skupieniu tego, co mówi do nas dziecko, nie zrażając się tym, że nie wszystko jest dla nas zrozumiałe – prosimy dziecko o powtórzenie niezrozumiałej części wypowiedzi – dziecko i nauczyciel muszą się nauczyć wzajemnej komunikacji – słuchania i mówienia
Przestrzeń klasy	<ul style="list-style-type: none"> – układ ławek powinien być taki, aby uczniowie niesłyszący i niedosłyszący mogli widzieć osoby mówiące i siedzieli razem z klasą (kształt podkowy) – wyciszenie przestrzeni klasy, np. dywan na podłodze, żaluzje w oknach – dobre oświetlenie – cicho działające
Pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśniając pojęcia matematyczne, przyrodniczo – geograficzne, wykorzystujemy materiał graficzny – prezentacje multimedialne wzbogacamy napisami – prezentując definicje i pojęcia, prezentujemy schematy, mapy, inny materiał graficzny np. filmy – pojęcia abstrakcyjne omawiamy i wyjaśniamy na przykładach
Grupa rówieśnicza	<ul style="list-style-type: none"> – wyjaśniamy słyszącym rówieśnikom warunki prawidłowej komunikacji z uczniem – kolegą z wadą słuchu – kształtujemy w uczniach właściwe postawy akceptacji, z uwzględnieniem współdziałania oraz niesienia pomocy – przygotowujemy klasę na właściwe przyjęcie i traktowanie ucznia z wadą słuchu

Osoby z wadami słuchu mogą korzystać z aparatów słuchowych zausznych, wewnątrzusznych, wewnątrzkanałowych. **Zarówno aparaty słuchowe, jak i implanty ślimakowe oraz pniowe są protezami i w związku z tym żadne z tych urządzeń nie zastępuje normalnego słyszenia ani też nie kompensuje w pełni ubytku słuchu.** Każde urządzenie wzmacniające słuch wzmacnia wszystkie dźwięki z otoczenia. Wyobraźmy sobie typową sytuację w klasie szkolnej podczas lekcji. Nauczyciel omawia określone zagadnienia, uczeń z wadą słuchu siedzi w pierwszej lub drugiej ławce (bynajmniej tak powinno być), poza tym w klasie jest jeszcze około dwadzieścia osób. Uczeń z wadą słuchu, dzięki swoim aparatom słyszy: głos nauczyciela, dźwięk jego kroków, głosy wszystkich uczniów, którzy w tym czasie szepczą, śmieją się, kaszlą, chrząkają, zgłaszają się do odpowiedzi, otwierają i zamykają książki, zeszyty, przeszukują plecaki i piórniki, szurają nogami po podłodze,

przesuwają krzesła, stukają palcami, ołówkami itd. Ponadto w klasie słychać jest szuranie nóg z pomieszczenia piętro wyżej, dźwięki z korytarza, a także zza okna (ulica lub boisko szkolne). Uczeń musi nauczyć się wyławiać z chaosu informacji dźwiękowych te dźwięki, które stanowią mowę. Jednocześnie jednak nie może zupełnie ignorować pozostałych dźwięków, po pierwsze dla własnego bezpieczeństwa, po drugie by być zorientowanym w ogólnej sytuacji w klasie.

Funkcjonowanie poznawczo – społeczne dziecka z wadą słuchu w szkole ogólnodostępnej w dużej mierze zależy od podjętych w niej działań dostosowawczych, od jej warunków oraz interdyscyplinarnego wsparcia wynikającego z systemowej opieki. Od jakości tych działań zależy nabywanie wiedzy i umiejętności przez dziecko oraz pokonywanie trudności wynikających z niepełnosprawności.

Oparcie pracy z dzieckiem na jego mocnych stronach i uwzględnienie w jego dalszym rozwoju tego, co potrafiło w momencie przekraczania progu szkoły – czyli wiedzy i umiejętności „wyjściowych” – w znacznym stopniu przyczynia się do zmniejszenia znaczenia jego słabych stron, a wzmocnienia tego, na czym można budować edukację dziecka w szkole ogólnodostępnej. To oznacza, że konieczne jest, aby nauczyciel dobrze znał swojego ucznia i aby stawiane przez niego wymagania pobudzały dziecko do aktywności własnej, motywowały do nauki, pokonywania trudności i podejmowania dalszego wysiłku. Poszukując drogi optymalnego uczenia się przez dziecko z wadą słuchu, należy wykorzystywać jego zainteresowania i zdolności kierunkowe, aby uczynić z nich pomost między tym, co wymagane (podstawa programowa), a tym, co bliskie dziecku i co sprawia mu radość. „Uczenie dla rozwoju” oraz kształtowanie w dziecku umiejętności radzenia sobie w codziennym życiu powinno stanowić fundament edukacji każdego ucznia, szczególnie tego ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Literatura:

redakcja naukowa Joanna Skibska (2014) – „Dziecko z wadą słuchu oraz Centralnymi Zaburzeniami Przetwarzania Słuchowego (CAPD), Wydawnictwo LIBRON Kraków
Urszula Buryn, Teresa Hulboj, Marzena Kowalska, Tamara Podziemska, Beata Rychlicka (2005) – „Uczeń z wadą słuchu chce zrozumieć świat. Poradnik dla nauczycieli ogólnodostępnych szkół ponadpodstawowych”, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu Warszawa

Opracowała:
mgr Agnieszka Ochlik – surdopedagog PPP Żywiec